

January 27–28, 2014, Prague. – П.: Vedecko vydavatelske centrum Sociosfera-CZ, 2014. – С. 192–194.

11. Психиатрическая клиника: учеб. пособ. [Текст] / под ред. проф. В. П. Самохвалова. – Симферополь, 2003. – 608 с.

12. РИА Новости. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ria.ru/spravka/20120402/615322608.html>

13. Рыбалка В. В. Определение понятия одаренности, таланта, гениальности личности. Классические и современные методологические подходы [Текст] / В. В. Рыбалка // Одаренный ребенок. – 2011. – № 2. – С. 16–38.

14. Собченко О. М. Психологічні особливості становлення, розвитку та прояву обдарованості [Текст] / О. М. Собченко // Креативний розвиток і соціальна адаптація обдарованих дітей і молоді: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., 24–25 квітня 2014 р., м. Київ. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. – С. 94–98.

15. Шульженко Д. Аутизм – не вирок / Д. Шульженко. – Львів: Кальварія, 2010. – 224 с.

УДК 37.091.212.7

*Ірина Якімова, Аліна Павлова, Михайло Перцев,
м. Київ, Україна*

МЕТОДИКА МОНІТОРИНГУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДИТИНИ ЯК ЗАСІБ ДІАГНОСТИКИ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Стаття посвячена описанню комп'ютерного варіанта діагностического комплексу методик для определения інтелектуальних і типологічних особливостей личности, а також структури інтелекту (МІОД). Описуються етапи проходження тестування по комп'ютерній діагностическій програмі МІОД. Раскриваються переваги використання саме комп'ютерного варіанта тестування як можливості ефективного збору і аналізу інформації.

Ключевые слова: *діагностическа методика, структура інтелекту, типологія личности, інтелектуальне розвиток.*

This article describes the computerized version of the intelligence, its structure and personality's typological peculiarities diagnostic MIOD complex. This diagnostic complex includes testing steps which are also described. The article contains the advantages of using computerized tests as a possibility of effective information acquisition and analysis.

Key words: diagnostics technique, the structure of intelligence, personality typology, intellectual development.

Принцип індивідуального підходу визнано одним із основних у сучасній психології та педагогіці. Для створення сприятливих психолого-педагогічних умов навчання та виховання знадобиться не монодіагностика якостей особистості, а комплекс методик, що передбачають діагностичну систему (В. В. Рибалка).

Суть моніторингу інтелектуальних особливостей дитини полягає у забезпеченні систематичного контролю за навчальною успішністю, змінами та тенденціями розвитку інтелекту обдарованих старшокласників шляхом створення комплексу наукових діагностичних методик.

Своєчасне виявлення потенціалу дитини, її схильності до тієї чи іншої діяльності дозволяє оптимізувати інвестиції суспільства в її освіту та розвиток, досягти максимального соціального та економічного ефекту від розвитку обдарованості [1].

Ураховуючи зростаючу потребу суспільства у діагностичних засобах, а також обмежені можливості професійних психологів/текстологів з точки зору охоплення дітей, постає проблема створення ефективних та надійних засобів оцінювання потенціалу дитини щодо певних видів професійної діяльності. Зрозуміло, що переваги комп'ютерної форми тестування перед іншими не потребують окремого доведення [2].

Актуальність комплексної діагностики МІОД полягає у можливості виявлення значно більшої кількості якостей особистості, ніж це властиво т. зв. монодіагностиці.

Метою цієї статті є ознайомлення фахівців у галузі психології та педагогіки з комп'ютерним комплексом діагностики інтелектуальних особливостей дитини МІОД.

На практиці вчителі та психологи, отримавши результати за методикою МІОД, мають можливість допомогти старшокласникам визначитися щодо вибору майбутньої професії, пізнанні інтелектуальних та особистісних особливостей. Необхідно зазначити, що шкільним психологам та вчителям потрібно звертати особливу увагу на те, чи відповідає бажана професія інтелекту та психотипу учня, його темпераменту, оскільки, у разі такої невідповідності неможливо, стати успішною людиною та бути спеціалістом у певній справі.

Своєчасне виявлення потенціалу дитини, її схильностей до тієї чи іншої діяльності дозволяє оптимізувати інвестиції суспільства в її освіту та розвиток, досягти максимального соціального та економічного ефекту від розвитку обдарованості [4].

Комп'ютерний комплекс діагностичних методик «Моніторинг інтелектуальних особливостей дитини (МІОД)» розроблено доктором технічних наук О. Ю. Буровим. Цей діагностичний комплекс містить такі тестові методики:

- *кольоро-асоціативний тест Люшера* (метод парних виборів), що передбачає оцінку рівня стресу, ймовірності асоціальної поведінки, балансу психологічних якостей;
- *визначення типів особистості (МБТІ)*, що передбачає оцінку здібностей особистості до певних видів діяльності та індивідуальних властивостей комунікації;

• *тест структури інтелекту за Р. Амтхауером (ТСІ)* – оцінка здібностей у сферах гуманітарних і точних наук.

Розглянемо докладніше кожний тест діагностичного комплексу МІОД.

Тест М. Люшера засновано на припущенні про те, що вибір кольору нерідко відображає налаштованість досліджуваного на певну діяльність, настрій, функціональний стан та найбільш стійкі риси особистості.

Переваги тесту М. Люшера наразі є науково підтвердженими і важливими. Серед них:

– метод експрес-діагностики, що займає не більше п'яти хвилин і дозволяє не вдаватися до прямого опитування респондента;

– об'єктивність тесту, що гарантується неможливістю суб'єктивно впливати на результат, як у процесі діагностики, так і на етапі обробки і розшифрування результатів;

– метод дозволяє ідентифікувати причину і структуру відхилень або їх симптомів без використання проекцій і тлумачень;

– тест дозволяє диференціювати як актуальний стан досліджуваного, так і його особистісні особливості;

– методика діагностики містить докладні рекомендації для шкільного психолога, які доцільно використовувати у психотерапевтичній практиці;

– тест дозволяє отримати інформацію про професійні якості досліджуваного [5].

Характеристика кольорів (за М. Люшером) містить чотири основних і чотири додаткових кольори.

Основні кольори символізують певні якості особистості:

1) синій – спокій, задоволеність;

2) синьо-зелений – почуття впевненості, наполегливість, іноді, впертість;

3) помаранчево-червоний – сила волевого зусилля, агресивність, наступальні тенденції, збудження;

4) світло-жовтий – активність, прагнення до спілкування, експансивність, веселість.

За відсутності внутрішньо особистісного конфлікту в оптимальному стані основні кольори повинні займати переважно перші п'ять позицій у виборі.

Додаткові кольори:

5) фіолетовий; 6) коричневий, 7) чорний, 8) нульовий (0) символізують негативні тенденції: тривожність, стрес, переживання страху, засмучення. Значення цих кольорів (як і основних) найбільшою мірою визначається їхнім взаємним розташуванням, розподілом за позиціями [8].

Згідно з методикою «*Попарні порівняння*», за збереження восьми колірних тонів істотно змінена процедура їх пред'явлення, а також порядок попередньої обробки виборів досліджуваного. Інтерпретація колірних виборів адаптована до завдань профконсультування.

Сфера застосування

За класичного проведення тесту М. Люшера процедура оцінки надання переваги кольору містить такі припущення.

1. Передбачається, що всі кольори обов'язково розрізняються за ступенем їх привабливості. Існування кольорів однакових за привабливістю, розрізнення яких суб'єктивно утруднено ігнорується у класичній процедурі обробки даних колірної тесту.

2. Передбачається, що перевага кожного наступного кольору менша на одну і ту ж, певну величину, що дорівнює 1 балу. Таким чином, створюється ілюзія того, що перший колір привабливіший за останній восьмий колір у 8 разів, проте насправді це не так.

3. Передбачається, що інтенсивність суб'єктивного переживання приємності або неприємності кольору однакова для всіх досліджуваних, тобто, ігнорується мінливість інтенсивності реагування на кольори, що у певних випадках призводить до змішання якісно різнорідних психофізіологічних станів.

4. Серед менш істотних, але досить важливих недоліків класичної процедури тестування необхідно зазначити те, що досліджуваний легко запам'ятовує зроблений ним за першим тестуванням вибір, і тому:

а) неможливо гарантувати спонтанність колірних виборів під час повторних досліджень;

б) існує ймовірність навмисного спотворення відповідей (колірних виборів) з метою справити певне враження або «заплутати» експерта.

Тобто, класичний варіант тесту М. Люшера нечутливий до фальсифікацій [8].

У комп'ютерному діагностичному комплексі МІОД пропонується варіант методики «*Попарні порівняння*», оскільки процедура пред'явлення стимульного матеріалу, за якої вісім стандартних кольорів демонструються не всі одразу, а попарно, що повністю усуває вищезазначені недоліки. Кожен колір отримує більш диференційовану чисельну оцінку привабливості, одночасно усувається запам'ятовування послідовності переваг, легко виявляється установка досліджуваного на «заплутування» виборів [5].

За задумом автора, результати методики більш надійні та об'єктивні порівняно з результатами класичного тесту М. Люшера.

За положенням кольорів у послідовності виборів досліджуваного можна стверджувати про вираженість:

- психічної втоми (ПВ);
- тривожності (ТР);
- психічної напруги (ПН);
- емоційного стресу (ЕС).

Таким чином, численні дослідження показують, що метод колірних виборів є тонким психодіагностичним інструментом, що особливо ефективний під час дослідження неусвідомлюваних тенденцій і динаміки стану. Незалежно від особливостей контингенту досліджуваних, методика дозволяє краще зрозуміти розмаїття їхніх емоційних переживань.

Нами було отримано переконливі дані, що підтверджують феноменологічну схожість показників методу колірних виборів зі шкалами інших індивідуально-типологічних тестових методик.

Визначник типів особистості за Майєрс – Брітс (МВТІ) популярний в Америці. Приблизно 70 % учнів США перед вступом до коледжу проходять тести Майєрс–Брітс, що дозволяють їм точно визначитись з вибором майбутньої професії [10].

Основою тесту є чотири протилежних моделі поведінки людини:

- екстраверти (E) – інтроверти (I);
- сенсорики (S) – інтуїти (N);
- мислителі (T) – чуттєві (F);
- раціонали (J) – ірраціонали (P).

Екстраверти (E) та інтроверти (I). Ця модель поведінки розглядає, на що орієнтується людина – на зовнішній чи внутрішній світ. Екстраверт орієнтований на зовнішній світ – для нього головне бути серед людей (в гучній компанії; на роботі; там, де можна спілкуватися; в клубі; любить перебувати в центрі уваги). Для такої людини важливо спілкування з іншими, їхня увага. Такі люди люблять публічні виступи. Вони хочуть, щоб їх помітили. Екстраверти можуть бути успішними менеджерами, артистами і політиками.

Разом з тим, інтроверт – це людина, яка у своєму житті дивиться всередину себе. Вона черпає сили та емоції в собі. Для такої людини важливо усамітнення, можливість поміркувати без сторонніх. На відміну від екстраверта вона намагається тримати переживання всередині. Такі люди часто зустрічаються серед учених, програмістів, людей творчих професій і підприємців.

Необхідно зазначити, що не буває яскраво вираженого екстраверта чи інтроверта. Будь-яка людина має щось від одного та іншого типів. Будь-який з них, звичайно, при цьому переважає.

Сенсорики (S) та інтуїти (N). Сенсорики намагаються у діях використовувати перевірені факти. Разом з тим, інтуїти довіряють власним передчуттям. Вони можуть інтерпретувати інформацію, робити здогади, апелювати до загальних даних. Вважається, що інтуїтам притаманна схильність до узагальнення інформації.

Сенсорики у своїй діяльності намагаються керуватися власним досвідом. Разом з тим, інтуїти намагаються стикатися з чимось новим і неординарним. Вважається, що інтуїти часто бувають мрійниками, у той час, як сенсорики більше схильні мислити приземлено.

Мислителі (T) і чуттєві (F). Мислителі у діях керуються логікою, звертають увагу на наслідки і майбутню вигоду. Холодний розрахунок – їх доля. Чуттєві ж, навпаки – схильні до переживань та звертаються «до серця», а не до розуму.

Окрім того, мислителі характеризуються тим, що приймають рішення неупереджено (об'єктивно), а чуттєві – роблять це суб'єктивно (залежить від зв'язків з конкретною людиною). Перших називають – логіками (T), а других – етиками (F).

Розділ III. Психологічні проблеми обдарованої особистості

Етики думають про інших людей, норми пристойності, що подумують про них тощо.

Останній поділ людей здійснюється за їхньою орієнтацією у діяльності. Є особистості, які орієнтовані на досягнення результату, а є ті, кому більш важливий сам процес. Це – *Раціонали (J) та Ірраціонали (P)*. Перші намагаються побудувати своє життя так, щоб завжди була ціль попереду, до якої необхідно прагнути (при цьому важливо, щоб був план для її досягнення). Для других ближче спонтанна модель поведінки, а результат для них не завжди важливий. Багато в чому через це в їх вчинках не можливо знайти логіки [3; 6].

Природно, що ці чотири типи можна комбінувати. У результаті виникає 16 варіантів переваг у людській поведінці, які описав А. Попов у своїй праці «Маркетингові ігри» [7]: ISTJ – відповідальний, організатор; ISFJ – лояльний, виконавець; INFJ – надихаючий споглядач; INTJ – незалежний, мислитель; ISTP – прагматичний, майстер на всі руки; ISFP – нечванливий, хороший член команди; INFP – благородний, ідеаліст; INTP – концептуальний, мрійник; ESTP – спонтанний, реаліст; ESFP – великодушний, веселун; ENFP – оптиміст, для нього люди важливіше всього; ENTP – дослідник, винахідлива особистість; ESTJ – адміністратор, вимоглива людина; ESFJ – гармонійна особистість, один для всіх; ENFJ – парламентар, уміє переконувати; ENTJ – командувач, лідер.

Звертаючись до згаданих вище типів, потрібно розуміти, що люди часто вбирають риси з різних комбінацій. Розуміючи, який з наведених типів більше притаманний учневі певного класу, можна більш точно продумати ефективні заняття з ним, зробити привабливішими навчальні заняття. Знаючи психотипи учнів, можна ефективніше організувати взаємодію у класі, уникнути внутрішньогрупові конфлікти. Сам учень може дізнатися про особистісні особливості та враховувати їх під час вибору майбутньої професійної діяльності.

Тест структури інтелекту Р. Амтхауера (ТСІ) – одна з відоміших у світі психодіагностичних методик для визначення рівня IQ та структури інтелекту особистості, що призначена для вимірювання рівня інтелектуального розвитку та оцінки здібностей у сферах гуманітарних і точних наук.

Як більшість тестів структури інтелекту, він базується на моделі структури інтелекту Л. Терстоуна та є швидкісним тестом, тобто вимагає від досліджуваного прояву високого рівня продуктивності за короткий проміжок часу [9].

Тест структури інтелекту складається з восьми субтестів, що містять 160 завдань [1]. Опис субтестів представлено у табл. 1.

Оцінка результатів тестування

I етап. Підраховується кількість правильних відповідей в усіх субтестах. Кожна правильна відповідь оцінюється в один бал.

II етап. Розраховується показник рівня розвитку вербального інтелекту VerI (заснований на словесних поняттях; рівень розвитку багато в чому обумовлений вихованням, утворенням).

Структура тесту Р. Амтхауера

Субтест		У чому полягають завдання?	Кількість завд.	Що тестує?
ST1	Логічний добір	Пропонується закінчити речення, обравши одне з наведених слів	20	Почуття мови, здатність формулювати судження
ST2	Визначення загальних рис	Із запропонованих п'яти слів необхідно вибрати зайве слово, що не пов'язано з іншими словами за змістом	20	Здатність до абстрагування
ST3	Визначення подібності, аналогії	Пропонуються три слова. Між першим і другим є певний зв'язок. З п'яти перерахованих слів необхідно обрати те, що буде пов'язано з третім словом таким же чином, як і перші два	20	Комбінаторні здібності, рухливість і здатність переключати мислення
ST4	Лічильно-математичний	Пропонується розв'язати арифметичні задачі	20	Уміння розв'язувати обчислювальні задачі практичного характеру
ST5	Виявлення закономірностей	Продовжити логічний ряд чисел	20	Логічне і математичне мислення
ST6	Вибір фігур	Необхідно поєднати частини «розбитої» фігури та обрати відповідну фігуру з перерахованих	20	Просторове мислення в умовах геометричного комбінування на площині при складанні цілісної фігури за її фрагментах
ST7	Задачі з кубиками	Необхідно обертати об'ємну фігуру (кубик) у своїй уяві та зі запропонованих варіантів обрати ту фігуру, що буде відповідати уявній	20	Просторове і конструктивне мислення
T8	Пам'ять, увага	Після запам'ятовування таблиці слів із п'яти необхідно обрати одне слово, що знаходиться на тому ж місці, що і в таблиці	20	Обсяг і концентрацію уваги й оперативну пам'ять

III етап. Обчислюється показник рівня розвитку невербального інтелекту $NevI$ (в основі якого – просторові образи і представлення, його ще називають технічним; в основному визначається уродженими даними);

IV етап. Визначається інтегральний показник рівня розвитку інтелекту IQ .

Наприкінці проходження тестування з'являється графік, що демонструє результати виконання завдань за кожним із восьми субтестів, а також рівень вербального, невербального та загального інтелекту (див. рис. 1).

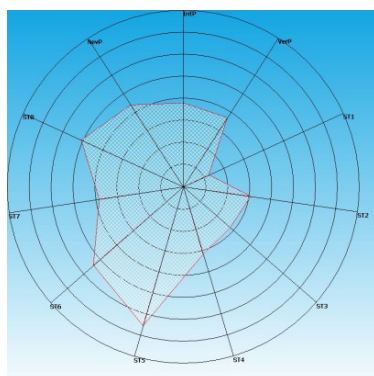

Рис. 1. Графік результатів тестування за Р Амтхауером

Отже, у сучасній практичній психології тест структури інтелекту Р. Амтхауера є надійним засобом діагностики структури і рівнів різних сторін інтелектуального розвитку учнів. Необхідність його застосування стає більш очевидною у зв'язку з тим, що в освіті чітко позначилася проблема формування інформаційної компетентності учнів.

Нижче пропонуємо ознайомитися з технологією проведення *комп'ютерного тестування за діагностичним комплексом МІОД*.

I-й етап: Процес тестування. Респонденту надається можливість виконання тестів відповідно до запропонованої послідовності (оптимальної з точки зору валідності результатів). Процес тестування супроводжується інструктивною підтримкою з наведенням прикладів розв'язування завдань. Формулювання завдань та обмеження часу в необхідних випадках наведено в інструкції до кожного тесту.

II-й етап. Оцінка та побудова прогнозу сфери оптимального використання потенціалу особи. На цьому етапі забезпечується співставлення отриманих результатів тестування (після виконання необхідних тестів). Моделі прогнозу будуються на базі порівняння визначених за результатами психологічного тестування показників інтелекту, особистісних особливостей та академічної успішності учня. Також враховуються експертні оцінки класного керівника, психолога та батьків.

III-й етап. Формування звітів про результати тестування. Відповідно до рівня доступу осіб до психофізіологічних даних учнів (шкільний психолог, учитель, комп'ютерний адміністратор) формуються відповідні форми звітності. Для експлуатації програми визнається особа, яка виконує функції системного адміністратора бази даних і має авторизований доступ до даних, що є закритими для загального використання. Отже, результати тестування є конфіденційною інформацією.

Вигляд тестів з комп'ютерної програми МІОД представлено на рис. 2.

Отже переваги комп'ютерного діагностичного комплексу МІОД полягають у наступному:

- можливості збору та аналізу інформації про динаміку розвитку структурних компонентів інтелекту та типології особистості (оптимальна частота проходження тестування – двічі на рік – восени та навесні);

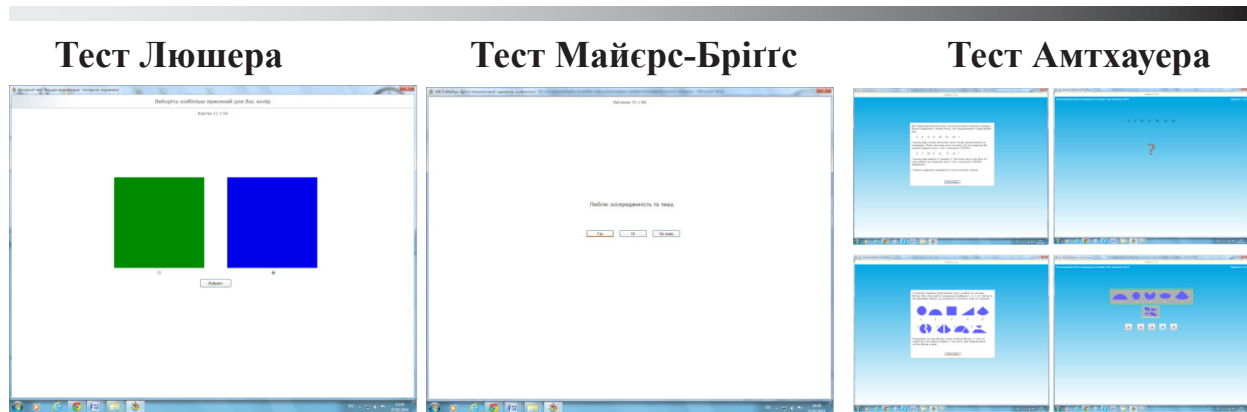

Рис. 2 Фотографічне зображення тестів МІОД

- завдяки використанню комп'ютерної програми час проведення тестування скорочується до 1 години, що надає можливість за короткий час тестувати велику кількість учнів (діти одного ЗНЗ проходять тестування за три дні);
- в якості зворотного зв'язку кожна дитина отримує друкований звіт;
- отримана інформація знаходиться у зашифрованому вигляді, жодного доступу сторонні особи до неї не мають;
- діагностичний комплекс МІОД дозволяє відбирати дітей, здатних до занять науковою діяльністю.

Таким чином, зауважимо, що комплексна діагностика стимулює процес самопізнання, самовиховання та самореалізації учнів, дозволяє виявляти індивідуально-психологічні передумови, що сприяють ефективному розвитку інтелектуальних якостей особистості, творчих проявів та здібностей, а також допомагає визначитися з відповідним профілем навчання.

Використані літературні джерела

1. Буров О. Ю., Русова В. В., Плаксенкова І. О., Перцев М. А., Галкін С. О. Система комп'ютерного тестування здатності до окремих видів інтелектуальної діяльності [Текст] // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави», 21–25 вересня 2011 р. – Алушта, АР Крим. – К.: ІОД. – Ч. 1. – 2011. – 330 с. – С. 11.
2. Великовская Т. В. Компьютеризация входного тестирования студентов СГА: первые результаты. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.muh.ru/content/nipro/121.htm>
3. Крегер О., Тьюсон Дж. Типы людей: 16 типов личности, определяющих, как мы живём, работаем и любим [Текст] / О. Крегер, Дж. Тьюсон. – М.: АСТ; Астрель, 2005. – 352 с.
4. Линн Р. Национальный интеллект и его экономический и социальный эффект [Текст] / Р. Линн // Психологическая наука и образование. – 2009. – № 4. – С. 64–73.
5. Лонгитюд-ЭДК. Программное обеспечение для психолога / Методические материалы к программному комплексу Лонгитюд-ЭДК. – [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://testpsy.net/ru/downloads/uchebnye-materialy>

6. Майерс И., Майерс П. MBTI. Определение типов. У каждого свой дар [Текст] / И. Майерс, П. Майерс. – М.: Бизнес Психологи, 2010. – 320 с.
7. Попов А. Маркетинговые игры. Развлекай и властвуй [Текст] / А. Попов. – Изд-во: Манн, Иванов и Фербер, 2006. – 320 с.
8. Собчик Л. Н. МЦФ – метод цветowych выборов. Модифицированный восьмицветовой тест Люшера. Практическое руководство [Текст] / Л. Н. Собчик. – СПб., Изд-во «Речь», 2001. – 112 с.
9. Amthauer R. Intelligenz und Beruf / R. Amthauer // Zeitschrift für experimentelle und angewandte Psychologie, 1953. – Bd 1.
10. Myers & Briggs Foundation. More About Personality Type. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.myersbriggs.org/more-about-personality-type/>

УДК 159.93.38:73.2

*Віра Кузьменко, Таїсія Грицишина, Лариса Савенок,
м. Київ*

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Освещены теоретические подходы к решению проблемы диагностики эстетической одаренности детей старшего дошкольного возраста, определена сущность основных понятий, создана теоретическая модель эстетической одаренности, представлены ее компоненты, критерии и показатели. Охарактеризована методика диагностики и представлены первичные результаты экспериментального изучения возрастных особенностей развития эстетической одаренности в зависимости от уровня их проявления, динамику становления эстетической одаренности на протяжении среднего и старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: одаренность, эстетическая одаренность, эстетические способности, эстетическая одаренность дошкольника, критерии, диагностика, развитие эстетической одаренности, возрастные особенности.

The theoretical approaches of resolving problems of diagnostics of aesthetic giftedness of elder pre-school age are covered. The essence of basic notions is defined, the theoretical model of aesthetic giftedness is created, the components, criteria and characteristics are presented. The methodic of diagnostics is characterized and primary results of experimental studies of age peculiarities of aesthetic giftedness in terms of the level of their demonstration are presented, the dynamic of establishing of aesthetic giftedness during middle and elder pre-school age is shown